

ФІЛОСОФСЬКІ Й ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ У ШКОЛЯРІВ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК РУХОВИХ І ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

І.В. Макущенко, В.М. Пристинський, Т.М. Пристинська

Слов'янський державний педагогічний університет

Вступ. Проблема зміцнення та збереження здоров'я, ідеї формування гармонійно розвиненої особистості займали провідне місце у вченнях видатних діячів науки і культури всіх часів і народів. Суспільство завжди хвилювало питання про те, як людині протистояти несприятливим або екстремальним проявам оточуючого середовища, бути фізично досконалою і витривалою, мати добре здоров'я, щоб прожити довге і творчо активне життя. Хоча розуміння доцільності використання фізичних вправ з метою оздоровлення сягає корінням у глибоку давнину, **актуальною** дана проблема залишається і в наш час, особливо по відношенню до дітей, рівень рухової активності яких, а значить і загальний стан здоров'я з кожним роком погіршуються.

Аналізуючи дані літературних джерел, наукових досліджень і публікацій, передового педагогічного досвіду, слід відмітити високу соціальну значущість та потребу сучасної теорії і методики фізичного виховання в подальшому експериментальному вивченні, а також в необхідності більш широкого впровадження інтерактивних, інноваційних технологій в навчально-виховний процес з фізичного виховання школярів початкових класів загальноосвітніх шкіл [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Вирішення важливих практичних завдань шкільної фізичної культури вбачається насамперед у визначенні пріоритетних шляхів щодо реалізації компонентно-структурного поєднання процесів інтеграції рухових і пізнавальних здібностей учнів на основі використання високого розвиваючого впливу ігрової діяльності.

На важливості подальшої розробки даної проблеми наголошувалось також на конференціях міністрів спорту європейських країн, де в Кодексі спортивної етики зафіксовано право дітей та молоді брати участь та отримувати задоволення від участі у спорті. Було також проголошено ідею про заохочення дітей до винайдення їх власних ігор за власними правилами та умовами проведення. Разом з тим, Кодекс вимагає від спортивних організацій,

викладачів, інструкторів з фізичної культури і спорту встановити систему, яка заохочувала б «принципи чесної і справедливої гри» та персональний рівень досягнень [5, 6].

Інтеграцію пізнавальних процесів і рухової активності дітей вважають основою достатнього фізичного й інтелектуального розвитку, але за даними багатьох авторитетних джерел вже понад 30% першокласників мають відхилення у стані фізичного і психічного здоров'я, а серед випускників шкіл — такими вважаються майже 90% учнів [1, 3]. Рухи називають природженою, життєво необхідною потребою людини. Достатнє задоволення такої потреби особливо важливе в дитячому віці, коли відбувається формування всіх основних органів і функцій організму. Чим різноманітнішим арсеналом рухів володіє дитина, тим більший інформаційний потік надходить до головного мозку дитини, тим інтенсивніше відбуваються процеси інтелектуального розвитку. Розвиненість рухів є одним з показників адекватного нервово-психічного розвитку в дитячому віці. Видатні вчені й філософи з давніх часів і до сучасності називають рух — важливим засобом розвитку, навчання і виховання. На наш погляд, достатньо вагомих фактором у формуванні світогляду школярів щодо цінності впливу занять фізичними вправами на організм людини, слід вважати філософські й історичні відомості та приклади багаточисельних біографічних даних з життя видатних людей минулого.

У зв'язку з цим, відповідно до Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та Зведеного плану науково-дослідної роботи в галузі фізичної культури і спорту на 2001—2005 р.р. Міністерства молоді та спорту України в межах теми «Науково-методичні підходи до побудови системи фізичного виховання дітей шкільного віку» (№ 0101U001887) на кафедрі теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Слов'янського державного педагогічного університету (керівник — доктор педагогічних наук, про-

фесор Григоренко В.Г.) проводиться дослідження з проблеми інтеграції рухових, пізнавальних і мотиваційних процесів у фізичному вихованні школярів. Дослідно-експериментальна робота проводиться на базі навчально-виховного комплексу «Школа — позашкільні заклади освіти» (ЗОШ № 8 м. Єнакієве Донецької обл. — директор Калугіна А.І.) та Донецької філії Всеукраїнської Школи Передового досвіду «Капелька».

Метою роботи на даному етапі дослідження є теоретичний аналіз даних про визначення значимості філософських й історичних відомостей у формуванні знань школярів про ефективність впливу оптимальної рухової активності людини на розвиток її пізнавальних здібностей.

Реалізація поставленої мети досягалась за допомогою використання наступних **методів дослідження**: вивчення, аналіз і узагальнення даних літературних джерел; анкетне опитування; інтерв'ювання та бесіди; педагогічні спостереження; аналітичне осмислення отриманих даних. За основні носії інформації було прийнято дані науково-історичної літератури, твори мистецтва епічної та філософської тематик.

Результати дослідження та їх обговорення.

Дані аналітичного аналізу дозволяють зазначити, що з давніх часів дійшли до нас імена видатних засновників сучасного вчення про цілющу значимість фізичних вправ у забезпеченні доброго фізичного здоров'я, високого інтелектуального розвитку та задоволенні позитивного психоемоційного стану людини [1, 2, 3, 4, 5].

Для вірного розуміння впливу фізичних вправ на зміни, які відбуваються в організмі, слід насамперед виходити з положень вчених-фізіологів про цілісність організму, його єдність з навколишнім середовищем і провідної регулюючої ролі кори великих півкуль головного мозку в усіх проявах діяльності організму. Так, в результаті тренінгу підвищуються сила і рухливість нервових процесів; покращується врівноваженість у функціонуванні процесів збудження і гальмування; зростає пластичність центральної нервової системи, тобто її здатність пристосовуватись до нових видів діяльності й обставин, які змінюються.

Високий позитивний ефект впливу фізичних вправ на функціонування центральної нервової системи простежується також при аналізі факту про те, що використання оптимальних фізичних навантажень, особливо при застосуванні рухливих ігор та вправ з ігровою спрямованістю викликають у дітей позитивні емоції, відчуття бадьорості, впевненості, життєрадісності. Проявам таких емоцій слід надавати особливого значення, так як вони здатні «заряджати» коркові центри й підвищувати їх активність.

Розуміння того, що достатній фізичний розвиток, оптимальна рухова активність ефективно сприяють формуванню інтелектуальних здібностей, підкріплюється біографічними даними з життя багатьох видатних людей минулого. Знання такого досвіду, без сумніву, повинно поширюватись і стати важливою ціннісною орієнтацією у вихованні й навчанні сучасної української молоді.

Так, античні філософи Аристотель, Сократ, Платон, Демосфен, Піфагор були активними прихильниками гармонійного виховання людини — розумового й фізичного. В основу багатьох філософських суджень цих людей було покладено ідеї про необхідність використання фізичних навантажень для зміцнення здоров'я людини. Цінними слід вважати думки Платона щодо доцільності поєднання фізичних вправ з гігієнічними і загартувуючими процедурами для дітей різної статі з раннього дитинства. Аристотель вважається засновником школи перипатетиків (тих, хто гуляють і рухаються), котрі стверджували, що коли тіло розігріто, думки стають жвавішими. Неодноразовий переможець античних Олімпіад Піфагор, викладав своїм учням не лише точні науки, але навчав їх також техніці фізичних вправ, рухам, іграм. І.П. Павлов, Н. Бор, Л.М. Толстой, І. Ньютон, П. Іванов жили в різні часи, але активно займаючись фізичними вправами, на власних прикладах яскраво демонстрували можливість і доцільність вдалого поєднання інтелектуального, духовного і фізичного. Видатний педагог Я.А. Коменський першим висунув ідею необхідності побудови системи навчання відповідно до особливостей духовного, розумового і фізичного розвитку дітей. Саме період розвитку від народження до 6 років він вважав вирішальним для всього подальшого розвитку людини загалом та в підготовці дитини до школи зокрема [3].

Вагомим внеском у вихованні потреби людини до занять фізичними вправами слід вважати ідеї П.Ф. Лесгафта [2]. Автор вважав ігри справою, завдяки якій дитина готується до дорослого життя; має змогу отримувати відчуття задоволеності в процесі ігрової діяльності, так як можливість чередування фізичних і розумових навантажень знижує втому й активізує увагу.

Основу авторської методики проведення уроків фізичної культури для учнів 1—4 класів склало положення про те, що рухливо-пізнавальні ігри та фізичні вправи ігрової спрямованості є природним і ефективним засобом виховання і навчання дітей, коли розвиток розумових здібностей істотно поєднується з руховою активністю. У зв'язку з цим, на уроках у поєднанні з реалізацією тематики пріоритетного програмного матеріалу ми використовували рухливо-пізнавальні ігри валеологічної спрямованості («Вітамінки», «Здоровий хребет»,

«Екологічна рівновага», «Наш дім — планета Земля», «Макрофаги», «Антитіла», «Ферменти», «Стравоходик» та інші) з метою активізації впливу міжпредметних зв'язків. Крім того, висока дидактична ефективність такого підходу забезпечувалась не тільки реалізацією сюжетно-рольових функцій гравців (коли діти уявляли, запам'ятовували і відтворювали функціонування окремих процесів, які відбуваються в організмі людини), а також ілюстрацією благодійного впливу рухів на гармонійний розвиток особистості на основі знань філософських і історичних відомостей із життя видатних людей.

Дослідження триває, але проведене наприкінці навчального року експрес-оцінювання дало можливість констатувати більш високі темпи позитивної динаміки показників, що характеризують як розвиток психофізичних функцій (експериментальні групи — класи паралелі «А» — в середньому на 39,5 % у порівнянні з контрольними — класи паралелі «Б» — в середньому на 15,9 %), так і пізнавальних процесів: зростання показників стійкості уваги — на 34,8 % (контрольні групи — на 12,9 %), пам'яті — на 9,0 % (контрольні групи — на 7,2 %), мислення — на 27,1 % (контрольні групи — на 16,8 %), мовлення — на 7,0 % (контрольні групи — на 2, 2 %).

Висновки

У результаті аналізу літературних джерел, проведених педагогічних спостережень і даних дослідження представляється можливим зазначити наступне:

1. Залишаються актуальними і потребують подальшого розвитку в сучасній теорії і методиці фізичного виховання ідеї про те, що гармонійний розвиток базується на єдності фізичних і духовних цінностей людини й відбувається на засадах провідної ролі свідомості.

2. Ігри та фізичні вправи ігрової спрямованості є важливими чинниками у розвитку пам'яті, мислення, уваги, які допомагають дитині оволодівати життєвоважливими якостями та руховими навичками і вміннями.

3. Використання сучасних інтерактивних методів виховання і навчання сприяють активізації рухової активності дитини та розвитку інтелектуальних здібностей. Розвивати і вдосконалювати розумові здібності — значить перш за все активізувати чуттєві форми сприйняття, в тому числі й за допомогою використання безцінного історичного досвіду людства про благодійність впливу засобів фізичної культури і спорту на розвиток гармонійно розвиненої особистості.

Література

1. Григоренко В.Г. Психолого-педагогические и медико-биологические факторы оптимизации физического воспитания школьников и студентов: Учебное пособие. — Славянск: СДПИ, 2001. — 89 с.
2. Лесгафт П.Ф. Собрание педагогических сочинений. — М.-Л., 1969. — Т. 1. — С. 292—294.
3. Обисов А.С. Гимнастика помогает мышлению // Спортивная жизнь России, 1987. — № 3. — С. 25.
4. Філь С.М., Худолій О.М., Малка Г.В. Історія фізичної культури: Навчальний посібник. — Харків: «ОВС», 2004. — С. 13—15.
5. Шкрєбтій Ю.М. Спортивне законодавство зарубіжних країн і перспективи удосконалення системи фізичної культури і спорту в Україні // Теорія та методика фізичного виховання: Науково-методичний журнал Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. — Харків: «ОВС», 2005. — № 1 (17). — С. 2—7.
6. Walker G. How to include as many people as possible? // Making sport attractive for all, proceedings book / XVI European Sports Conference. — Zagreb, 2003. — P. 21—25.

Чюва книга

Сергієнко Л.П.

С32

Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту. — Харків: «ОВС», 2007. — 271 с. ISBN 966-7858-47-2.

У навчальному посібнику викладено зміст практикуму з теорії і методики фізичного виховання та робочої навчальної програми. В практикумі наведено короткий зміст лекцій. Фактично це конспекти лекцій, які особливо потрібні студентам заочного відділення та тим, хто навчається дистанційно. На практично-семінарських заняттях студенти можуть розв'язувати педагогічні завдання, проблемні ситуації, дидактичні і психологічні тести. Навчальний посібник доцільно використовувати при підготовці до семінарських занять, заліків та іспитів.

Навчальний посібник може бути корисним для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту. Може використовуватись в навчальному процесі студентів середніх навчальних закладів фізичної культури, училищ і коледжів, в роботі вчителів фізичної культури.

